

Filosofie ekologické krize

Vittorio Hösle: **Philosophie der ökologischen Krise (Filosofie ekologické krize)**. Moskauer Vorträge. Verlag C. H. Beck München, 1991. 151 s.

Autorem této sice nevelké knížky, ale plně aktuálních filosofických, ekonomických, politických a především ekologických problémů naší doby, tedy eminentně praktické filosofie, je mladý německý filosof italského původu Vittorio Hösle. Je autorem mnoha statí a knih z oblasti dějin filosofie, jak z její teoretické a metafyzické, tak praktické, etické a politické součásti v jejich úzké souvislosti s filosofií současnosti.

V úvodu autor podtrhuje, že rok 1989 byl rokem obratu nejen v evropských, ale i ve světových dějinách. To se dá dnes už bezpochyby konstatovat, aniž dosud víme, zda přinese lidstvu více dobra, či více zla - obojí je možné. Avšak všechny změny a rozdělení moci v Evropě a event. i ve světě se mu jeví i po r. 1989 druhořadou otázkou. Prvořadou je ekologická krize, dnes už doprovázená četnými ekologickými katastrofami, která se přes všechno úsilí o její zvládnutí a překonání prohlubuje a zůstává tak temným pozadím životního pocitu právě nejmladší generace, nejvyvinutějšího tzv. prvního světa. Roste též vědomí, že kolektivní ekologická sebevražda druhu Homo sapiens by nebyla žádnou pouhou dílčí přírodní katastrofou, ale zločinem na absolutnu, a to v takové míře, že by zastínila všechno dosavadní zlo v dějinách. Možnost takového zločinu vrhá nové světlo na podstatu člověka, stejně jako na podstatu absolutna. Antropologie a metafyzika nemohou proto zůstat nedotčeny touto rýsující se možností apokalypsy (s. 15).

Stále více je patrné, že filosofie ekologické krize bude rozsáhlým interdisciplinárním podnikem, v němž se musí uplatnit všechny její obory: metafyzika, přírodní filosofie, antropologie, filosofie dějin, etika, hospodářská a politická filosofie, estetika aj. Tyto obory se nejen vzájemně doplňují, ale i omezují a filosofie nepojednává jen o celku bytí, ale i o celku vědění. V centru všech změn, hodnot a kategorií se ocitá především sám pojem příroda. Vztah člověka k přírodě musí být určen zásadně jinak, než tomu dosud bylo ve velké části novověké filosofie a vědy. Tato nová přírodní filosofie spojí autonomii rozumu se samotnou důstojností přírody (s. 17).

Jak ukázaly všechny globální rozborů (zprávy Římského klubu o hranicích růstu, 1972; Global 2000 amerických expertů, 1982; zpráva G. H. Brundtlandové, 1987;

ročenky Worldwatch-institutu aj.) a jakkoliv je tato literatura nekompletní, někdy i sporná a kritizovatelná, nelze popřít fakt, že trpělivost Země je u konce a že budou vznikat více či méně globální ekologické katastrofy. To bude částečně přežívat i do 21. století jako století životního prostředí. Existuje sice světové hospodářství, ale neexistuje žádná globální světová politika, nýbrž špatně či dobře koordinované národní hospodářské politiky. Ekonomické aspekty ovšem i zde hrají stále stoupající roli, zvláště při vývoji liberálního právního státu k výkonovému sociálnímu státu a to určilo nejen politiku bývalých socialistických zemí, ale i politiku států s tržním hospodářstvím v pozdním 19. století (s. 31).

Ekologická otázka se dostane v blízké budoucnosti do popředí politiky a její řešení nahradí dosud dominující sociální a národní otázku v 19. a 20. století. Národní a sociální determinace politiky není dosud překonána a bude částečně přežívat i do 21. století jako století životního prostředí. Existuje sice světové hospodářství, ale neexistuje žádná globální světová politika, nýbrž špatně či dobře koordinované národní hospodářské politiky. Ekonomické aspekty ovšem i zde hrají stále stoupající roli, zvláště při vývoji liberálního právního státu k výkonovému sociálnímu státu a to určilo nejen politiku bývalých socialistických zemí, ale i politiku států s tržním hospodářstvím v pozdním 19. století (s. 31).

Jak se mohlo stát, že člověk tímto způsobem ohrozil bytí sama sebe a života na planetě, na níž se zrodil? Má v této situaci ještě idea růstu, pokroku a rozvoje smysl? V pěti přednáškách, nazvaných Ekologie jako nové paradigma politiky; Duchovně-dějinné základy ekologické krize; Etické důsledky ekologické krize; Ekonomie a ekologie; a Politické důsledky ekologické krize, se Vittorio Hösle pokouší dát odpověď na slepé uličky vývoje, které vedly k ekologické krizi a které jsou výzvou k radikální změně našeho myšlení, našich hodnot a naší praxe.

Stále více je patrné, že některá dílčí ekonomická a technická opatření krizi jen

prohlubují a nemohou sama o sobě odvrátit její katastrofické vyústění, a to v dohledném časovém horizontu. Nikdo též nemůže popřít rozsáhlé konsekvence krize pro individuální etiku a stoupající institucionální zodpovědnost v ekonomii a politice. Přesvědčivé a detailně byly analyzovány její hluboké kořeny v evropských duchovních dějinách (kritika kartezianismu, osvícenství, progresionismu, moderny postmodernou, kritika pozitivistického scientismu fenomenologií aj.). Nestačí ani hluboké reflektování metafyzické dimenze ekologické krize analýzou vztahu bytí a subjektivity.

Úkolem a součástí filosofie ekologické krize nejsou dnes jen duchaplné kritiky, ale stanovení afirmativních a pozitivních norem, tj. příprava a provedení obratu v zásadních hodnotových orientacích. Filosofie této krize se nemůže omezit pouze na její etické a metafyzické dimenze, ale ve své praktické eticko-politické části musí hledat konkrétní, schůdné cesty a východiska z krize, nejen identifikovat její příčiny a viny, ale dosáhnout pozitivního obratu v praxi přípravy a provedení lokální a globální ekologické revoluce, která už začala (viz např. Lester R. Brown, 1992).

Kniha V. Hösleho dobře vyjadřuje stav evropské diskuse o filosofii ekologické krize z konce 80. let a v tomto smyslu nijak nezestárla a stála by dosud za český nebo slovenský překlad. I když sám autor nyní prohloubil své názory ve statí z r. 1992 o bytí a subjektivitě, kterou by bylo vhodné připojit k překladu, jeho kniha je dosud dobrým a zasvěceným úvodem do filosofické problematiky ekologické krize, o níž stoupá zájem i u nás. Kriticky je možné snad Hösleho knize pouze vytknout, že alespoň zčásti nezahrnuje dnes už velice rozsáhlou oblast americké, francouzské, skandinávské, holandské a britské literatury o filosofii ekologie.

Jan Kamarýt

Environments in transition

Environments in transition (Životné prostredie v premene) je názov bulletinu, ktorého prvé číslo malo datovanie Zima 1993 a vydala ho Európska banka pre obnovu a rozvoj (European Bank for Reconstruction and Development - EBRD). Táto známa medzinárodná finančná inštitúcia, ktorá zastupuje 57 štátov, Európske hospodárske

spoločenstvo a Európsku investičnú banku, chce „v plnej šírke svojich aktivít podporovať trvalo udržateľný rozvoj“. EBRD každoročne vyhodnocuje environmentálne impakty svojich investičných aktivít a publikuje ich v Annual Report. Cieľom nového bulletinu je v dvojročných intervaloch poskytovať podobné informácie širokej verejnosti.

Prvé číslo *Environments in transition* uvádza napríklad tieto programy:

- *Likvidácia znečistenia v najviac postihnutých mestách strednej a východnej Európy* (súhrn aktivít od stretnutia ministrov životného prostredia z Európy, USA Kanady a Japonska r. 1993).

- *Harmonizácia environmentálnej legislatívy a štandardov* (prehľad doterajších výsledkov projektu „Environmentálne štandardy a legislatíva v západnej a východnej Európe“, ktorý začal r. 1992).

- *Spoluúčasť verejnosti pri rozhodovaní o budúcich investíciách* (informácia o medzinárodnom projekte otvorenom v auguste 1993, ktorého cieľom je rekognoskovať situáciu v 25 európskych krajinách a usporadúvať na tieto témy pracovné stretnutia).

- *Danube River Basin Environmental Programme* (tento program rieši okrem povodia rieky Dunaj aj ďalšie súvisiace územia, medzi ktorými je Váh a Tisa).

Okrem podrobných informácií o týchto a ďalších programoch obsahuje bulletin informácie o aktivitách Poradného orgánu pre životné prostredie v minulom roku. Medzi inými tu môžeme nájsť návrh na projekt pre hliníkareň v Žiari nad Hronom.

Štvrtá strana modrej obálky tohto obsahu hutného periodika na (samozrejme) recyklovanom papieri ponúka prehľad ostatných časopisov a kníh, ktoré vydáva EBRD a mohli by obohatiť aj naše knižnice.

Nada Šúriová

Vplyv človeka na prírodné prostredie

Andrew Goudie: **The Human Impact on the Natural Environment (Vplyv človeka na prírodné prostredie)**. Blackwell, Oxford, 1993, 4. vydanie, 454 s.

V minulom roku vyšlo už štvrté vydanie úspešnej publikácie známeho britského geografa z oxfordskej univerzity A. Goudieho o vplyve človeka na prírodné prostredie. Zaoberá sa spôsobmi, ako činnosti človeka zmenili a menia tvár Zeme, skúmajúc jeho úlohu v prírodných procesoch a systémoch. Po dvanástich rokoch, ktoré uplynuli od jej I. vydania, autor problematiku prepracoval a doplnil novými údajmi o deštrukcii jednotlivých prvkov prírodného prostredia, novými mapami a rôznymi ilustráciami, odvolávajúci sa na výsledky výskumov zo začiatku 90. rokov. Kľúčové pozície v tomto vydaní majú environmentálne problémy s hrozivými dimenziami, ako znečistenie svetového oceánu, odlesňovanie, desertifikácia, invázia cudzej flóry a fauny, klimatické zmeny a environmentálna neistota.

Autor analyzuje vplyvy človeka na prírodné prostredie podľa jeho zložiek, počnúc vegetáciou, cez živočíšstvo, pôdu, vodstvo, reliéf, končiac klímou a atmosférou. Záverom sa zaoberá perspektívami a kladie otázku o východiskách.

Na prvé miesto analýz vplyvov položil vegetáciu, lebo zmeny vo vegetácii sa prejavujú do zmien v pôde, klíme, geomor-

fologických procesoch, ako aj v kvantite a kvalite vôd. Konečným dôsledkom antropogénnych premien vegetácie je zmena celej krajiny. A. Goudie analyzuje príčiny zmien (jednotlivé ľudské aktivity, medzi nimi hlavne vypaľovanie, odlesňovanie a imisie) a charakter zmien vegetácie. Analyzuje ich vo všetkých vegetačných formáciách na Zemi.

Podľa podobnej schémy analyzuje príčiny a dôsledky premien aj v ostatných zložkách prírodného prostredia. V každej časti dokumentuje hlavné príčiny i hlavné dôsledky na analyzovanú zložku. Tieto prehľady sú obzvlášť cennou pomôckou pre študentov, ktorí sa špecializujú na environmentalistiku.

Za najpodnetnejšie treba považovať záverečné kapitoly - Budúcnosť a Závery. Z hľadiska budúcnosti je najvýznamnejším vplyvom globálna klimatická zmena, dôsledky zmien ozónovej vrstvy a zdvih hladiny svetového oceánu.

Stále sa objavujú nové a nové environmentálne predikcie, ale podľa autora súčasnosť možno charakterizovať environmentálnou neistotou, prízvukom na nesmiernu komplexnosť prírodných javov. Ich vzájomné vzťahy nie sú lineárne. Modely na ich poznanie sú nedokonalé. Príroda má v zásobe rad veľkých prevkapaní, ktoré nemožno predvídať. Tieto prevkapania môžu brzdiť, ale aj urýchľovať dôsledky ľudských aktivít. Nemáme dlhodobé rady pozorova-

ní prírodných procesov, aby sme mohli formulovať spoľahlivé predpovede. Ak sa nám aj podarí nejaký jav v budúcnosti identifikovať, nedokážeme určiť rýchlosť jeho pôsobenia. V prípade globálneho oteplenia môžeme očakávať tepenie ľadovcov, ale s akou rýchlosťou?

V záverečnej kapitole autor vyzdvihuje nevyhnutnosť zachovania biologickej diverzity Zeme. Ochranu druhov a krajiny považuje za nevyhnutnú z dôvodov: 1. *etických* (všetky druhy na Zemi majú právo na koexistenciu s človekom), 2. *vedeckých* (máme málo poznatkov o prírode, a preto ju musíme chrániť), 3. *estetických* (rastlinstvo, živočíšstvo a krajina estetickým pôsobením obohacujú život človeka), 4. *udržania genetickej diverzity* (ochranou druhov udržujeme genetickú diverzitu, ktorá sa ochudobňuje vyhynutím každého druhu), 5. *environmentálnej stability* (čím rozmanitejší je ekosystém, tým je stabilnejšie prírodné prostredie, jeho antropogénizácia spôsobuje pokles stability), 6. *rekreačných* (prírodné biotopy a krajina majú nesmiernu rekreačnú, a teda aj ekonomickú hodnotu), 7. *ekonomických* (mnohé druhy sa v budúcnosti môžu stať významným ekonomickým zdrojom), 8. *budúcich generácií* (nevyhnutnosť zachovať rozmanité prírodné prostredie budúcim generáciám).

Cesta do budúcnosti je z environmentálneho hľadiska cestou do neznáma. V 80. a 90. rokoch sa v plnej miere prejavila významnosť budúcich zmien životného prostredia a medzinárodné i národné nevládne i vládne orgány sa začali zaoberať myšlienkou, či svet nevstupuje do křča človekom spôsobených zmien životného prostredia. Naše environmentálne modely a prognózy sú nanajvýš nepresné a máme tendenciu zameriavať sa len na niektoré kľúčové otázky (zdvih hladiny oceánu, globálne otepľovanie), zatiaľ čo nám uniká komplexnosť zmien. Niektoré zmeny môžu byť priaznivé pre človeka alebo ekosystémy, iné extrémne nepriaznivé. Každá zmena, či už rýchla, alebo veľmi veľká, spôsobí environmentálnu destabilizáciu a neistotu. Štúdium environmentálnej budúcnosti by malo byť ťažiskom záujmu nielen environmentalistov, pretože sa dotýka existencie človeka.

Autor použil na prebal knihy reprodukciu akvarelu Podunajskej nížiny zo slovensko-maďarskej oblasti a fotografiu priehradného telesa v Gabčíkove. Aj to naznačuje, že publikácia Andrewa Goudieho je pre nás, obyvateľov zdevastovaného a schudobneného stredo európskeho priestoru, mementom, že vidina rýchleho zbohatnutia sa môže zmeniť na nočnú moru, ak zábery nášho hospodárskeho rozmachu nebudú v súlade s ochranou prírodného prostredia.

Ján Drdoš